

6. Δημοτικά και κοινοτικά αρχεία

Η σημασία των δημοτικών και κοινοτικών αρχείων είναι αρκετά εμφανής, ακόμη και για κάποιον μη ειδικό, λόγω του ιδιαίτερου κοινωνικού ρόλου των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Επιπλέον, είναι αρχεία προσिता σε όλους, αφού δεν υπάρχει δήμος ή κοινότητα που να μη διαθέτει αρχείο, μεγαλύτερο ή μικρότερο, παλιότερο ή νεότερο, περισσότερο ή λιγότερο πλήρες. Προσφέρονται ιδιαίτερα για τη μελέτη της τοπικής ιστορίας, λόγω του χαρακτήρα και των ευρύτερων δραστηριοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Έτσι, έστω κι αν κάποιο χωριό ή πόλη δε βρίσκεται κοντά σε αρχειακή υπηρεσία, ώστε να μπορεί κανείς να καταφύγει στο αρχειακό υλικό που απόκειται σ' αυτήν, ο ερευνητής της τοπικής ιστορίας έχει στη διάθεσή του αρκετές και λίγο-πολύ σημαντικές μαρτυρίες.

Από την άλλη μεριά, οι περισσότεροι αγνοούν τη σημασία του *συνόλου* των τεκμηρίων που περιλαμβάνει ένα αρχείο δήμου ή κοινότητας. Συνήθως, θεωρούν σημαντικά για την ιστορία τα βιβλία πρακτικών και αποφάσεων των δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων, ίσως τα ληξιαρχικά και λίγες ακόμη κατηγορίες υλικού. Γι' αυτό και θεωρήσαμε σκόπιμο να παραθέσουμε στο **Παράρτημα 2** τα βασικά θέματα ενός *δημοτικού ή κοινοτικού αρχείου*. Στη συνέχεια και επειδή εδώ δεν μπορούμε, εννοείται, να αναλύσουμε το σύνολο του υλικού ενός δημοτικού ή κοινοτικού αρχείου, θα σταθούμε σε ορισμένες *κατηγορίες* (ως παραδείγματα), σημειώνοντας, ενδεικτικά, για ποια θέματα μας δίνουν *πληροφορίες*, καθώς και πώς μπορεί να προχωρήσει κανείς σε μια πρώτη *επεξεργασία* τους:

- Τ Βιβλία αποφάσεων δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων
- Τ Βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων
- Τ Βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελουμένων δημοτικών έργων
- Τ Ληξιαρχικά

Η επιλογή αυτών των κατηγοριών υλικού έγινε, ανάλογα με την περίπτωση, με τα παρακάτω κριτήρια:

- h Υλικό που είναι σχεδόν βέβαιο ότι βρίσκεται στα αρχεία όλων των ΟΤΑ.
- h Υλικό που προσφέρει πληροφορίες για πολύ περισσότερα θέματα απ' ό,τι δείχνει ο τίτλος του φακέλου ή του βιβλίου, όπως, βέβαια, συμβαίνει και με κάθε πηγή.
- h Υλικό που η χρήση του από τον ιστορικό ή και άλλους ερευνητές μπορεί να είναι πολύ ευρύτερη από αυτήν που έχει για την εξυπηρέτηση των αναγκών της λειτουργίας ενός δήμου ή μιας κοινότητας.

- Τα *πληξιαρχικά* εξετάζονται σε ξεχωριστό κεφάλαιο και πιο αναλυτικά, όχι επειδή, ως προς την ιστορική τους σημασία, υπερτερούν έναντι άλλων κατηγοριών υλικού, αλλά επειδή:
 - , βρίσκονται σε κάθε δημοτικό και κοινοτικό αρχείο
 - , η επεξεργασία τους δεν είναι τόσο δύσκολη όσο ίσως φαίνεται, αρκεί να ακολουθήσει κανείς συγκεκριμένη μέθοδο και να γνωρίζει εκ των προτέρων τις παγίδες που συχνά κρύβει η επεξεργασία και ερμηνεία των δεδομένων που μας δίνει αυτή η πηγή.

Πριν προχωρήσουμε όμως, πιστεύουμε ότι είναι σκόπιμο να κάνουμε ορισμένες διευκρινίσεις:

- Τ Οι δήμοι και οι κοινότητες δεν είχαν σε όλη τη διάρκεια της ύπαρξής τους τις ίδιες ακριβώς αρμοδιότητες και δραστηριότητες. Ένα αρχείο είναι, όπως είπαμε, απόρροια της λειτουργίας και των συγκεκριμένων δραστηριοτήτων ενός φορέα. Συνεπώς, από περίοδο σε περίοδο *τα θέματα του υλικού των αρχείων των δήμων και κοινοτήτων μπορεί να ποικίλλουν*. Γενικά, όποιο κι αν είναι το θέμα που πρόκειται να μελετήσουμε, καλό είναι να έχουμε μια γενικότερη γνώση του *θεσμικού πλαισίου*.
- Τ *Δε θα βρούμε στα αρχεία όλων των ΟΤΑ όλα τα θέματα που αναφέρονται* (τόσο εδώ, όσο και στο Παράρτημα 2), λόγω καταστροφής σημαντικού υλικού, για διάφορους λόγους και σε διάφορες περιόδους.
- Τ Όσο ουσιαστικότερα θέλουμε να επεξεργαστούμε ένα θέμα, *σε τόσο περισσότερες πηγές θα χρειασθεί να καταφύγουμε*. Έτσι, για παράδειγμα, και όσον αφορά τα δημοτικά έργα, μια καταγραφή των σχετικών στοιχείων από βιβλία αποφάσεων συμβουλίων, βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων, βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελούμενων δημοτικών έργων κλπ. είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, αλλά θα πρέπει οπωσδήποτε να μελετήσουμε και τους αντίστοιχους φακέλους, αν έχουν διατηρηθεί στο αρχείο.

α. Βιβλία αποφάσεων δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων

Από τα βιβλία αποφάσεων δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων μπορεί να δει κανείς σε *γενικές γραμμές* τις δραστηριότητες του δήμου ή της κοινότητας. Περιέχουν σημαντικές πληροφορίες, αλλά, για να αποκτήσουμε πληρέστερη εικόνα για το συγκεκριμένο κάθε φορά ζήτημα, *θα πρέπει να ανατρέξουμε και σε άλλες κατηγορίες υλικού*: λογιστικά και άλλα βιβλία, φακέλους υποθέσεων κλπ.

Στα βιβλία αποφάσεων, λοιπόν, ανάλογα πάντα με τη χρονική περίοδο που μελετάμε, μπορούμε να βρούμε στοιχεία για ζητήματα που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τη λειτουργία ενός οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης. Στη συνέχεια, σημειώνουμε ενδεικτικά μερικά απ' αυτά τα ζητήματα, παραθέτοντας, κατά περίπτωση, και ορισμένα παραδείγματα από βιβλία αποφάσεων του αρχείου του Δήμου Χαλκιδέων (Αρχεία Ν. Εύβοιας, Δημοτ. 1, Β57-Β60).

- Τ Έσοδα - έξοδα, προϋπολογισμοί, απολογισμοί.
- Τ Δημοτικά έργα: συγκεκριμένα έργα, τρόπος εκτέλεσης, δάνεια, ονόματα εργολάβων κλπ.
 - h Παραδείγματα:

R Απόφαση κατασκευής δημοτικής οδού "από της θέσεως Καϊκάνι του χωρίου Αφρατίου διά του χωρίου Φύλλων μέχρι της Γεφύρας της κειμένης πλησίον των δύο Πύργων, διά να δύνανται δι' αυτής της Γεφύρας να συγκοινωνώσιν οι μεν κάτοικοι του Αφρατίου και Φύλλων μετά της Χαλκίδος, ότε κατά τον χειμώνα η μεγάλη ροή του ποταμού Λήλαντος επί πολλής ημέρας διακόπτει την συγκοινωνίαν αυτών μετά της Χαλκίδος, οι δε κάτοικοι των χωρίων Μύτικος, αγίου Νικολάου και Βασιλικού να μεταβαίνωσιν εις το δάσος Αφρατίου διά να ξυλεύωνται" και έκφραση παράκλησης στην κυβέρνηση "να κατασκευάση τα τεχνητά έργα της οδού ταύτης, αφού μάλιστα προς τούτο το δημόσιον είναι υπόχρεον κατά νόμους" (αρ. απόφ. 146/24-11-1892, Β57).

R Το Δ.Σ. "λαβόν υπ' όψει την πρότασιν του Δημάρχου παρατηρήσαντος ότι ανάγκη...όπως συνομοιογηθή τάχιστα δάνειον προσωρινόν μέχρι του ποσού των 10000 τουλάχιστον, χρησιμεύσον προς επισκευήν και εκκαθαρισμόν του υδραγωγείου της πόλεως Χαλκίδος, ως και μελέτην προς κανονικώτεραν λειτουργίαν αυτού και εδαφικός άμα παρά ταις πηγαίς αυτού δοκιμάς προς εξεύρεσιν και διοχέτευσιν εν αυτώ και άλλων υδάτων, καθόσον η αρξαμένη και επιταθισομένη αναμφιβόλως κατά την παρούσαν ώραν του έτους λειψυδρία εν τη πόλει δεν δύνανται άλλως να θεραπευθή...παρέχει την άδειαν τω κ. Δημάρχω όπως συνομοιογήσῃ δάνειον εκ δραχμών δέκα χιλιάδων...ενωτικώς ή και διηρημένως μετά Τραπεζών ή άλλων πιστωτικών καταστημάτων ή και ιδιωτών, επί τόκω ουχί ανωτέρω των οκτώ επί τοις εκατόν ετησίως και υποθηκεύσει, λόγω εγγυήσεως των δημοτικών οικοπέδων των κειμένων κάτωθι του δημοτικού νοσοκομείου και υπό τον ρητόν όρον της εξοφλήσεως αυτού μετά παρέλευσιν έτους από της συνομοιογήσεως αυτού, διά τον άνω εκτεθέντα αποκλειστικώς σκοπόν, απαγορευομένης της χρήσεως αυτού εις οιαδήποτε άλλην ανάγκην του Δήμου" (αρ απόφ. 71/16-6-1896, Β58).

R Ψήφιση πίστωσης "...δι' οφειλόμενον τω Ελληνικώ Μηχανοποιείω Βασιλειάδου χρέος του Δήμου εξ αντιτίμου των εις την πλατείαν της ομονοίας τοποθετηθέντων φανών και ανακλίντρων..." (αρ. απόφ. 84/11-8-1896, Β58).

T Δημοτική περιουσία: συντήρηση, ενοικίαση, εκποίηση, παραχώρηση, υποθήκευση, συγκεκριμένες χρήσεις και λειτουργίες, ονόματα αγοραστών και ενοικιαστών δημοτικών κτημάτων.

h Παραδείγματα:

R Το Δ.Σ. εγκρίνει να παραχωρηθεί στο Δημόσιο "το απέναντι του ηλεκτρικού σταθμού κείμενον δημοτικών οικοπέδων εκ δύο χιλιάδων και πλέον μέτρων", προκειμένου να ανεγερθή "επιμελεία της κυβερνήσεως, και εν Χαλκίδι μέγαρον διά τα Δικαστήρια εκ του επί τούτω ορισθέντος κληροδοτήματος υπό του αιμνήστου εθνικού ευεργέτου Ανδρέου Συγγρού" (απόφ. 174/21-3-1901, Β60).

R Απόφαση να παραχωρηθή "το άνωθι του αντισεισμικού κτιρίου, του χρησιμεύοντος ήδη ως Ελληνικόν Σχολείον κείμενον δημοτικών οικοπέδων", "προς ανέγερσιν εν Χαλκίδι κτιρίου, δαπάνη του Δημοσίου, χρησιμεύσοντος ως Αρχαιολογικού Μουσείου, εν ω αποτεθήσονται αι ανά την Εύβοιαν...υπάρχουσαι και τήδε κακείσε κατεσπαρμέναι αρχαιότητες" (αρ. απόφ. 419/15-11-1899, Β59).

T Φορολογία: συγκεκριμένοι φόροι, λόγοι επιβολής, τρόπος είσπραξης, ονόματα μισθωτών.

h Παραδείγματα:

R "Επιβολή φόρου για το 1898 "επί των επιτηδευμάτων...επί του προϊόντος των αμπέλων...επί της παραγωγής του ελαίου...επί των αροτριώντων κτηνών...επί των ζώων και των χοίρων...επί των βοσκησίμων γαιών", με το σκεπτικό ότι "εκ μόνης της προσόδου της δημοτικής περιουσίας, εν ποσώ ασημάντω ανερχομένης, αδύνατον να πορισθή ο Δήμος τα μέσα της καθόλου διοικήσεως αυτού, άμα δε και της εκπληρώσεως πλείστων όσων άλλων νομίμων υποχρεώσεων" (αρ. απόφ. 339/7-12-1898, Β59).

R Το Δ.Σ. "λαβόν υπ' όψει την υποβληθείσαν υπό του Δημάρχου απόφασιν της κατά το άρθρον 15 του υπό στοιχ. ΒΦΟΔ ε.ε. νόμου περί στρεμματικής φορολογίας των αμπέλων Επιτροπής και αφορώσαν τον καθορισμόν του κατά Δήμον φόρου των αμπέλων, καθ' ην ο πληρωτέος κατά στρέμμα φόρος των εν τω Δήμω Χαλκιδικέων αμπέλων ωρίσθη εις το ανώτατον όριον των δραχμών 6...

Σκεφθέν

Οτι εν τω καθορισμώ του προκειμένου φόρου των εν τω Δήμω τούτω αμπέλων εις το ανώτατον όριον των δραχμών εξ...κατά στρέμμα δεν ετηρήθη το ορθόν και δίκαιον μέτρον υπό της Επιτροπής, εν σχέσει προς τον πληρωτέον φόρον αμπέλων άλλων Δήμων του Κράτους, ως επί παραδείγματι του Δήμου Αθηναίων, του οποίου ο κατά στρέμμα πληρωτέος φόρος των αμπέλων ωρίσθη εις δραχ. 3,76, τουτέστιν εις ποσόν πολύ άνισον, εν συγκρίσει προς τον Δήμον Χαλκιδικέων διότι αν αι άμπελοι του Δήμου Αθηναίων μειονεκτώσι κατά τι ως προς το ποσόν της παραγωγής η τιμή του παραγομένου γλεύκου, λόγω βεβαίως ποιότητας, είνε πάντοτε υπερδιπλάσια, ενίοτε δε και τριπλάσια της του Δήμου Χαλκιδικέων. Αλλωστε όσον και αν θεωρήται αφθονωτέρα η απόδοσις της παραγωγής του Δήμου τούτου ουδέποτε το εν συνόλω τίμημα του παραγομένου προϊόντος είνε ανώτερον του εκ του προϊόντος του Δήμου Αθηναίων αποδιδομένου.

Οτι επομένως το δίκαιον μέτρον εν τω καθορισμώ του πληρωτέου κατά Δήμον φόρου των αμπέλων ουδόλως ετηρήθη, καθόσον η Επιτροπή απέβλεψε, φαίνεται μόνον εις την απόδοσιν της παραγωγής, ουχί δε και εις την της τιμής του προϊόντος, ενώ έδει αμφοτέρα ταύτα να συνδυασθώσι και από της βάσεως του συνδυασμού τούτου να κανονισθή το όριον του φόρου.

Αποφαίνεται ομοφώνως

Παρακαλεί τον κ. Υπουργόν επί των Οικονομικών, ως πρόεδρον της ειρημένης Επιτροπής όπως ενεργήση ό,τι πρέπει προς μεταρρύθμισιν της εν λόγω αποφάσεως, κατ' αναφοράν προς τον ορισμόν του πληρωτέου κατά στρέμμα φόρου των εν τω Δήμω Χαλκιδικέων αμπέλων εις δραχμάς τρεις...κατά δίκαιον και ορθόν λόγον, αντί των δραχμών 6, αίτινες αποτελούσιν όριον, προδήλως άννουν και άδικον" (αρ. απόφ. 421/15-11-1899, Β59).

Τ Οικονομική ενίσχυση διαφόρων φορέων.

Τ Πρόνοια: χορήγηση βοηθημάτων σε απόρους (ονόματα απόρων, λόγοι χορήγησης βοηθημάτων), συντήρηση εκθέτων βρεφών κλπ.

h Παράδειγμα:

R Έγκριση απόδοσης "τροφείων εις τα υπό του Δήμου διατρεφόμενα νόθα τέκνα μέχρι του 8ου έτους αυτών", "καθόσον η ληφθείσα απόφασις κατά την επιψηφίσιον του προϋπολογισμού του Δήμου του τρέχ. έτους περί της παύσεως των τροφείων από της εις το 7ον έτος εισόδου των ειρημένων νόθων είνε άδικος και σκληρά, διότι δεν είνε ποτέ δυνατόν από της ηλικίας του 7ου έτους να μεριμνήσωσι τα ατυχή ταύτα πλάσματα περί της ίδιας αυτών συντηρήσεως" (αρ. απόφ. 300/19-7-1898, Β59).

Τ Δικαστικές υποθέσεις: αντίδικοι, πληρεξούσιοι δικηγόροι κλπ.

Τ Εκπαίδευση: σχολεία, διδασκάλια (ενοικίαση, αγορά, συντήρηση), προσωπικό (διορισμός, μισθοί, ονόματα).

h Παραδείγματα:

R Αποδοχή αίτησης της Μαριγώς Κ. Ολυμπίου, "προσφερομένης να δώση εις ενοικίασιν επί τέσσαρα έτη και αντί ενοικίου δραχμών 100 κατά μήνα το εν τη πόλει επί της οδού Αβάντων παρά τον Άγιον Νικόλαον κείμενον ισόγειον οίκημά της, όπως χρησιμεύση ως διδασκάλιον του Β' Δημοτικού σχολείου των αρρένων Χαλκίδος...υπό τους όρους: 1) Να ποιήσεται η αιτούσα τους αναγκαίους μετασχηματισμούς εν αυτώ, ους ήθελον υποδείξει αι σχολικαί ανάγκαι, 2) Να λύηται αυτοδικαίως και άνευ δικαστικής μεσολαβήσεως ή διοικητικής ή οιασδήποτε άλλης ενεργείας η ενοικίασις του προκειμένου οικήματος οψέποτε ο Δήμος ήθελεν αποκτήσει ίδιον οίκημα, προς τοιούτον σκοπόν χρήσιμον" αρ. απόφ. 403/13-7-1899, Β59).

R Το Δ.Σ., "ήλαβόν υπ' όψει το υπ' αριθ. 500 ε.έ. έγγραφον του επιθεωρητού των δημοτικών σχολείων του νομού Ευβοίας", προτείνει να διορισθούν "1) Ο Κωνσταντίνος Σ. Σταμούλης, δευτεροβάθμιος διδάσκαλος, εις την κενήν θέσιν του Β'. Δημοτικού Σχολείου των αρρένων Χαλκίδος. 2) Ο Κωνσταντίνος Δεμερτζής, γραμματιστής β' τάξεως, εις την κενήν θέσιν του Γραμματοδιδασκαλείου του χωρίου Αφρατίου. 3) Ο Ιωάννης Παπαβασιλείου, γραμματιστής β' τάξεως, εις την κενήν θέσιν του Γραμματοδιδασκαλείου του χωρίου Φύλλων. 4) Ο Άγγελος Τρεπεκλής, ιερεύς, γραμματοδιδάσκαλος, εις την κενήν θέσιν του Γραμματοδιδασκαλείου του χωρίου Αγίου Νικολάου. 5) Ο Ιωάννης Ι. Σιλβέστρος, φοιτητής της Νομικής, εις την κενήν θέσιν του Γραμματοδιδασκαλείου της Παραλίας του χωρίου Βάθειας. 6) Ο Σπυρίδων Ιω. Σταματίου, γραμματοδιδάσκαλος, εις την κενήν θέσιν του Γραμματοδιδασκαλείου του χωρίου Κάτω Μαμούλων" (αρ. απόφ. 83/29-9-1900, Β60).

Τ Ναοί: συγκεκριμένοι ναοί, διορισμός εκκλησιαστικών συμβουλίων (και ονόματα συμβούλων), ανακαίνιση ναών, διαχείριση περιουσίας.

h Παράδειγμα:

Ρ Έγκριση της μεταρρύθμισης του προϋπολογισμού ανακαίνισης του ναού "Άγιος Δημήτριος" Χαλκίδας "επί το καλλισθητικώτερον, δηλονότι αντί κατά τον εγκεκριμένον προϋπολογισμόν να κατασκευασθή ολόκληρος η πρόσοψις εκ λαξευτών λίθων διαφόρων πλατομείων, ήτοι εκ λευκών μαρμάρων Τήνου και Πεντέλης, λευκών μαρμάρων Αλιβερίου ή Καρυστίας, λαξευτών λίθων των πλατομείων Αγίου Στεφάνου και Γιαννούπη Βρύσι, να εγκριθή η χρήσις μόνον μαρμάρων Τήνου και Πεντέλης, περιοριζομένης της χρήσεως αυτών επί των εξής μερών: α) γενικώς από της βάσεως μέχρι του διαζώματος, συμπεριλαμβανομένου, β) άνω του διαζώματος επί των διαφόρων κυματίων και κοσμημάτων επί της κορωνίδος και επί των παραθύρων, γενικώς επί των κωδωνοστασίων η δε λοιπά μέρη να κατασκευασθώσιν εκ κοινής λιθοδομής επιχρισθησομένης διά μαρμαροκονίας. Προς τούτοις αι πλάγαι είσοδοι του Ναού να κατασκευασθώσιν εκ μαρμάρου, ομοίου της κεντρικής, αι πλάγαι όψεις του Ναού να διαρρυθμισθώσι διά της ανυψώσεως των τοίχων μέχρι του ύψους της προσόψεως και διακοσμηθώσι καταλλήλως και εν αρμονία προς την πρόσοψιν, να ανακαινισθή η στέγη καθ' ολοκληρίαν διά νέων υλικών, μη θιγομένου του σκελετού της υπάρχουσας στέγης, καθόσον επί αυτής στηρίζονται οι ξύλινοι εσωτερικοί θόλοι του Ναού, να κατασκευασθή το πάτωμα του γυναικωνίτου εκ σιδηρών πλάκων και δοκών Τσίπερ, αντί του ξυλίνου τοιούτου" (αρ. απόφ. 335/7-12-1898, Β59).

Τ Αγαθοεργά καταστήματα (νοσοκομεία, ορφανοτροφεία, νοσοτροφεία κλπ.): διοίκηση, προϋπολογισμοί, προσωπικό.

h Παράδειγμα:

Ρ Το Δ.Σ., "λάβόν υπ' όψει την πρότασιν περί αντικαταστάσεως των μελών του Αδελφάτου του Δημοτικού Νοσοκομείου Προκοπίου Καλλιμάνη και Γεωργίου Μιχαηλή, του μεν ασθενούντος και μη δυναμένου να εκπληρώση τα καθήκοντά του, του δε μη επαρκούντος, καθ' ο υποθηκοφύλακος, και εις την εκπλήρωσιν των καθηκόντων της θέσεως ταύτης", εκλέγει "ως διοριστέα μέλη του Αδελφάτου του Δημοτικού Νοσοκομείου εις αντικατάστασιν των ως είρηται τοιούτων, τους Ιωάννην Μάλλιον και Δημήτριον Δεδίτην" (αρ. απόφ. 106/2-11-1900, Β60).

Η καταγραφή των δεδομένων των βιβλίων αποφάσεων μπορεί να πάρει πολλές μορφές, ανάλογα με το ζητούμενο: ευρετήριο με περιλήψεις, επιτομές ή μεταγραφές όλων των αποφάσεων, αλφαβητικός πίνακας θεμάτων κατά βιβλίο, που θα παραπέμπει στον αριθμό και την ημερομηνία ψήφισης της απόφασης, αναλυτική καταγραφή των στοιχείων κάθε απόφασης για ένα συγκεκριμένο θέμα που εξετάζουμε και περαιτέρω επεξεργασία των δεδομένων κλπ.

Ο ερευνητής της τοπικής ιστορίας, ανάλογα και με το χρόνο που είναι πρόθυμος να διαθέσει, μπορεί να διαλέξει τη μορφή καταγραφής που τον εξυπηρετεί καλύτερα. Σημειώνουμε πάντως ότι συχνά και λόγω της κατάστασης που βρίσκονται τα αρχεία πολλών ΟΤΑ (βιβλία και φάκελοι ανάκατα στα ράφια ή και στο δάπεδο), πριν προχωρήσει σε οποιουδήποτε είδους καταγραφή των δεδομένων των βιβλίων, θα αναγκαστεί να καταγράψει συνοπτικά ποια βιβλία υπάρχουν και να τα ταξινομήσει.

Ένας ερευνητής, που θα συνέτασσε αναλυτικό ευρετήριο μιας σειράς βιβλίων αποφάσεων, εκτός του ότι μέσα απ' αυτή την καταγραφή και μόνο θα σχημάτιζε σαφέστερη εικόνα για τη λειτουργία του δήμου ή της κοινότητας και θα ανακάλυπτε μεγάλο αριθμό θεμάτων προς έρευνα, θα προσέφερε πολύτιμη υπηρεσία και σ' άλλους ερευνητές, αλλά και στο πλατύ κοινό κάνοντας γνωστό το περιεχόμενο αυτών των βιβλίων.

Ο Αν η σύνταξη αναλυτικού ευρετηρίου είναι δυνατό να γίνει από κάποιον ερευνητή (που έχει να διαχειριστεί περιορισμένο όγκο υλικού), η αρχειονομία σε διεθνές επίπεδο, έχει εγκαταλείψει

το αναλυτικό ευρετήριο ως βασική μορφή ευρετηρίου, λόγω των συχνών εισαγωγών και του μεγάλου όγκου υλικού που εισρέει στις αρχειακές υπηρεσίες. Η σύνταξη ενός αναλυτικού ευρετηρίου απαιτεί πολύ χρόνο και μια αρχειακή υπηρεσία (εκτός από τις περιπτώσεις ιδιαίτερα σημαντικού υλικού), προτιμά να μπορεί να διαχειρίζεται σε γενικές γραμμές το σύνολο του υλικού της, με τη σύνταξη συνοπτικών ευρετηρίων (θέμα - περίληψη περιεχομένου φακέλλου, ακραίες χρονολογίες, κατάσταση υλικού κλπ.), παρα να γνωρίζει με λεπτομέρειες το περιεχόμενο ενός μικρού αριθμού αρχείων και συλλογών και καθόλου το περιεχόμενο του υπόλοιπου υλικού.

Φυσικά, όπως ήδη είπαμε, το περιεχόμενο των βιβλίων αποφάσεων παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον για όποιον ασχολείται με τις συνοδικές δραστηριότητες ή με μια πλευρά των δραστηριοτήτων ενός δήμου ή μιας κοινότητας. Ωστόσο, σ' αυτά τα βιβλία μπορούμε επίσης να βρούμε πληροφορίες για μια πληθώρα ζητημάτων που φαινομενικά δεν συνδέονται άμεσα με τις δραστηριότητες ενός δήμου ή μιας κοινότητας. Στο **Παράρτημα 2**, για να γίνουν πιο σαφή τα παραπάνω, παραθέτουμε ενδεικτικά και σε επιτομή ορισμένες αποφάσεις από τα σχετικά βιβλία του αρχείου του Δήμου Χαλκιδέων.

Β. Βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων

Τα χρηματικά εντάλματα καταχωρίζονται κατά κεφάλαιο του προϋπολογισμού του δήμου ή της κοινότητας. Τα βιβλία αυτά μας δίνουν εικόνα των διαφόρων έργων που εκτελέστηκαν, των εξόδων του Δήμου κλπ. Μια σύγκριση των δεδομένων τους με τις αντίστοιχες πιστώσεις του **προϋπολογισμού**, μας προσφέρει στοιχεία για το ποσοστό απορρόφησης των πιστώσεων. Μπορούμε επίσης να δούμε τι ποσοστό αντιπροσωπεύει κάθε κατηγορία δαπάνης στο σύνολο των δαπανών, καθώς και πολλά άλλα ζητήματα, μερικά από τα οποία θα αναφέρουμε, ενδεικτικά, παρακάτω. Για μια πλήρη μελέτη του θέματος που θα επιλέξουμε απαιτείται να καταφύγουμε σε περισσότερες πηγές. Από την άλλη μεριά, μερικές φορές αυτά και άλλα παρόμοια βιβλία είναι οι μοναδικές πηγές, όπου διατηρήθηκαν πληροφορίες, έστω και μη πλήρεις, για ζητήματα που μας ενδιαφέρουν, λόγω του ότι οι άλλες σχετικές πηγές δεν έχουν διατηρηθεί στο αρχείο: υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα να έχουν διατηρηθεί *βιβλία*, παρά *φάκελλοι*.

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Το τι δελτία ή πίνακες θα συντάξουμε, εξαρτάται από το ποιο ακριβώς είναι το θέμα μας. Για παράδειγμα, αν το έργο είναι η **ύδρευση** και μας ενδιαφέρει κυρίως η *οικονομική πλευρά*, μπορούμε να προχωρήσουμε σε μια συνοπτική ή αναλυτικότερη, κατά περίπτωση, καταγραφή, με τον εξής τρόπο:

¹ Συνοπτική καταγραφή:

Έτος	Κεφ.	Δαπάνη		Ποσοστό επί συνόλου δαπανών	Απορρόφηση πίστωσης προϋπολογισμού
		Αιτία	Ποσό		

h Τα στοιχεία θα τα πάρουμε όχι μόνο από το κεφάλαιο που αφορά τα *δημοτικά έργα*, αλλά και από άλλα που έχουν σχέση με τον τομέα που μας ενδιαφέρει, όπως για παράδειγμα:

χρέη (μεταφορά από προηγούμενη χρήση, απόδοση δανείων: π.χ. δάνειο για επισκευή υδραγωγείου), δημοτική υπηρεσία (αντιμισθία προσωπικού υδραγωγείου) κλπ.

h Αν μας ενδιαφέρει και το θέμα των εσόδων, θα πρέπει να δούμε και άλλες πηγές που αφορούν την υδροληψία, τα σχετικά τέλη κλπ.

Αν όμως ασχολούμαστε με το θέμα της ύδρευσης *συνολικότερα*, τότε ασφαλώς δεν θα μας ενδιαφέρει μόνον η οικονομική πλευρά, αλλά και τα συγκεκριμένα έργα που έγιναν. Σ' αυτή την περίπτωση και αφού έχουμε ρίξει μια ματιά σε όλο το υλικό μας, προχωρούμε σε μια πρώτη καταγραφή των δεδομένων.

Σ' αυτή την πρώτη επεξεργασία, και κυρίως αν δε δουλεύουμε με Η/Υ, καλό είναι να σημειώνουμε σε **δελητία** τα στοιχεία που μας ενδιαφέρουν: δεδομένου ότι ακόμη δεν έχουμε πλήρη εικόνα του υλικού και των πληροφοριών που προσφέρει, δεν μπορούμε να καταλήξουμε εκ των προτέρων στην τελική μορφή καταγραφής δεν ξέρουμε ακόμη ποια ακριβώς θα είναι τα πεδία της βάσης δεδομένων ή οι τελικές στήλες του πίνακά μας ούτε πώς θα ταξινομήσουμε το υλικό που συγκεντρώσαμε από την αποδεκτικότητα. Καλό είναι επίσης να σημειώνουμε σε ποια περιοχή, συνοικία κλπ. εκτελείται το συγκεκριμένο έργο. Το στοιχείο αυτό (που, αν δεν αναφέρεται ακριβώς στο βιβλίο καταχώρισης των ενταλμάτων, μπορούμε να το αναζητήσουμε σε άλλες πηγές ή βιβλιογραφία) ενδιαφέρει φυσικά κι εμάς, αλλά μπορεί να ενδιαφέρει κι άλλον ερευνητή που ασχολείται με διαφορετικό θέμα.

~ Για παράδειγμα, κάποιος που μελετά το θέμα της εγκατάστασης των *μικρασιατών προσφύγων* στον ελληνικό χώρο, σε συγκεκριμένη συνοικία της πόλης κλπ. θα ενδιαφέρεται, μεταξύ των άλλων, και για τις συνθήκες διαβίωσής τους και, επομένως, για τα συγκεκριμένα έργα που έγιναν στους καταυλισμούς, αργότερα στη συνοικία της μόνιμης εγκατάστασης κλπ.

Ακόμη, μπορεί να ενδιαφερόμαστε και για τα *υλικά* που χρησιμοποιήθηκαν στην εκτέλεση των διαφόρων έργων, οπότε θα πρέπει να καταγράψουμε και αυτά τα στοιχεία.

Όπως είπαμε ήδη, πέρα από τα παραπάνω, τα βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων μας προσφέρουν πληροφορίες για πολλά και ποικίλα ζητήματα, όπως, για παράδειγμα, τιμές διαφόρων ειδών, επαγγέλματα, τοπωνύμια, κτηματικά ζητήματα κλπ.

Για να γίνουν πιο συγκεκριμένα όλα αυτά, στο **Παράρτημα 2** και με βάση δυο βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων (χρήσης 1902 και 1904) από το αρχείο του Δήμου Χαλκιδέων (Αρχεία Νομού Εύβοιας, Δημοτ. 1, Β134 και Β136), σημειώνουμε συνοπτικά τα θέματα για τα οποία δίνονται στοιχεία και αναφέρουμε, όπου χρειάζεται, παράδειγμα με μεταγραφή των δεδομένων.

γ. Βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελούμενων δημοτικών έργων

Τα βιβλία αυτά αφορούν απόδοση λογαριασμών κατά χρηματικό ένταλμα, για συγκεκριμένο έργο (με την ευρεία έννοια του όρου), ενώ μπορεί να καταχωρίζεται και η απόδοση λογαριασμών για εντάλματα που αφορούν χορήγηση βοηθημάτων σε απόρους κατά τις γιορτές Χριστουγέννων και Πάσχα.

Ο Παράδειγμα:

"Λογαριασμός 12ος Νικολάου Κακάρá Δημάρχου Χαλκιδέων, απόδοσις λογαριασμού διά τας παρ' αυτού ληφθείσας δραχμάς 1500 δυνάμει του υπ' αριθ. 345 χρηματικού εντάλματος προς επισκευήν του υδραγωγείου από θέσιν Κρασσά μέχρι Καρούτα, ένθα υπέστη βλάβην εκ των τελευταίων βροχών κατά την από 25 Νοεμβρίου 1921 έκθεσιν του Νομομηχανικού Ευβοίας".

Ρ Το παραπάνω παράδειγμα, καθώς και όσα θα αναφερθούν στη συνέχεια προέρχονται από δυο βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελουμένων δημοτικών έργων, το πρώτο χρήσης 1916, 1917, 1918, 1919-1920, 1920-1921 και το δεύτερο χρήσης 1921-1922, 1922-1923 και 1923-1924 (Αρχεία Ν. Ευβοίας, Αρχείο Δήμου Χαλκιδέων, Δημοτ. 1, Β165 και Β166).

Σε κάθε λογαριασμό βρίσκουμε στοιχεία για:

- Τ Ονοματεπώνυμο δικαιούχου (δεν αναγράφεται όμως πάντα)
- Τ Επάγγελμα - ιδιότητα
- Τ Αιτία πληρωμής (προμήθεια ειδών, παροχή υπηρεσιών, με συγκεκριμένα στοιχεία)
- Τ Ποσό δαπάνης (δρχ. // λεπτά)

Ο Παράδειγμα:

Πέτρος Μποσινάκος	Καρραγωγεύς	Διά πέντε ημερομίσθιά του, μετά του κάρρου του, την 17, 18, 19, 20 και 22 Μαΐου ε.έ. δι' ου μετέφερεν πόρον, χαλίκι κλπ. προς εξακολούθησιν της επισκευής της οδού Μπαλαλαίων	150 δρχ.
----------------------	-------------	---	----------

Ο τρόπος που θα αποδελτιώσουμε αυτό το υλικό και τα στοιχεία που θα καταγράψουμε εξαρτώνται και εδώ από το θέμα που έχουμε επιλέξει και την ερώτηση που έχουμε θέσει.

Φυσικά, το πρώτο ζήτημα για το οποίο μας δίνουν πληροφορίες αυτά τα βιβλία είναι τα **δημοτικά έργα**.

Αν μας ενδιαφέρουν *συνολικά* τα δημοτικά έργα (με τη συνηθισμένη χρήση του όρου), μια πρώτη στοιχειώδης καταγραφή μπορεί να περιλάβει τα εξής στοιχεία:

Τ Έτος

Ρ Θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι αν η πληρωμή και η απόδοση λογαριασμού γίνονται το 1921, για παράδειγμα, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι και το αντίστοιχο έργο εκτελέστηκε την ίδια χρονιά, δεδομένων των γνωστών καθυστερήσεων στην απόδοση των οφειλών, λόγω έλλειψης επαρκών πιστώσεων. Ο σχετικός έλεγχος μπορεί να γίνει από τα βιβλία αποφάσεων, τους προϋπολογισμούς, τους φακέλους των έργων κλπ.

Τ Είδος - κατηγορία έργου (ύδρευση, οδοποιία, φωτισμός κλπ.)

Τ Ποσό δαπάνης

Αν μας ενδιαφέρει μια *ορισμένη κατηγορία έργων*, η καταγραφή μας μπορεί να είναι πιο λεπτομερής, πράγμα που, βέβαια, μπορεί να γίνει και στην περίπτωση εξέτασης του θέματος των δημοτικών έργων *συνολικά*.

Μια τέτοια καταγραφή μπορεί να περιλάβει επιπλέον στοιχεία, όπως:

Τ Επιμέρους έργα

- T Θέση στην οποία έγινε το έργο
 - T Αριθμός ατόμων που απασχολήθηκαν στο κάθε έργο
 - T Επαγγέλματα - ειδικότητες των απασχοληθέντων
 - T Ημέρες απασχόλησης
 - T Τρόπος εκτέλεσης του έργου (εργολαβική ανάληψη με δημοπρασία, απ' ευθείας ανάθεση, εκτέλεση από την αρμόδια υπηρεσία και το προσωπικό του δήμου)
 - P Αν δεν υπάρχει σχετική ένδειξη στο βιβλίο, οι πληροφορίες αυτές μπορούν να βρεθούν με τη μελέτη άλλων κατηγοριών υλικού του αρχείου του δήμου ή της κοινότητας
 - T Υλικά που χρησιμοποιήθηκαν - είδος παρασχεθείσης εργασίας
- Και εδώ, όπως και στην περίπτωση των βιβλίων καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων, μπορεί να γίνει σύγκριση των ποσών με τις αντίστοιχες πιστώσεις του *προϋπολογισμού*.

Τα βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελουμένων δημοτικών έργων μας δίνουν πληροφορίες και για μια σειρά άλλων ζητημάτων. Αναφέρουμε ενδεικτικά μερικά απ' αυτά:

' **Επαγγέλματα:**

P "Σπύρος Στουραϊτης - τεχνίτης"

Εννοείται ότι με βάση αυτά τα στοιχεία και μόνο δεν μπορούμε να έχουμε πλήρη εικόνα σχετικά με την κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στα διάφορα επαγγέλματα, γιατί αφορούν μόνον άτομα που είχαν κάποια σχέση εργασίας με το δήμο ή την κοινότητα ή προμήθευσαν ορισμένα υλικά. Ωστόσο, είναι στοιχεία που, αν διασταυρωθούν με τις πληροφορίες άλλων πηγών, μπορούν να αποδειχθούν πολύ χρήσιμα. Από την άλλη πλευρά, βιβλία όπως αυτά που εξετάζουμε εδώ μας δίνουν πληροφορίες που δε μας προσφέρουν άλλες πηγές (ληξιαρχικά, απογραφές κλπ.). Έτσι, για παράδειγμα, μπορούμε να συγκεντρώσουμε στοιχεία για τον κύκλο εργασιών συγκεκριμένων επαγγελματιών, για το αν το ίδιο άτομο παρείχε την ίδια περίοδο εργασία με διαφορετικές ιδιότητες κλπ.

Μια απλή αποδελτίωση των δυο βιβλίων που αναφέραμε παραπάνω, με βάση τα στοιχεία που αναγράφονται στη στήλη "ιδιότητα" μας δίνει τα εξής:

- O Εργάτης, εργατικός, μαρμαρογλύπτης, σιδηρουργός, έμπορος ειδών οικοδομής, πωλητής ειδών οικοδομής, ασβεστοπώλης, ασβεστοποιός, καρραγωγέυς, αμαξηλάτης, τεχνίτης, τεχνίτης ελαιοχρωματιστής, τεχνίτης κτίστης, κτίστης, ξυλουργός, μαραγκός, ποτοποιός, οινοπνευματοποιός, υαλοπώλης, υαλουργός, καπνοπώλης, καπνέμπορος, μεταξουργός, μηχανουργός, παντοπώλης, ανθρακέμπορος, ανθρακεύς, ξυλέμπορος, ζαχαροπλάστης, φερετροποιός, αρτοποιός, σπωροπώλης, κρεοπώλης, κηροπλάστης, κουρεύς, φανοποιός, καθεκτοποιός, κασσιτερωτής, χαρτοπώλης, τυπογράφος, διευθυντής τυπογραφείου, καρροποιός, αγγειοπλάστης, εργοστασιάρχης, καλλιτέχνης, ζωγράφος, εργολάβος, νοθοτρόφος, δημαρχικός κλητής, επιμελητής δημοτικού κήπου, μηχανικός του Δήμου, υγειονομικός επιθεωρητής παρά τη Νομαρχία, επιστάτης δημοσίων έργων, επιμελητής Χημείου.

R Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, ο τρόπος αναγραφής του επαγγέλματος δεν είναι πάντα ενιαίος: ορισμένες φορές πρόκειται για το ίδιο επάγγελμα, αλλά όχι πάντα. Επιπλέον, η ορολογία κάθε εποχής δεν αντιστοιχεί απαραίτητα στη σημερινή.

' **Τοπωνύμια:**

- P "Δι' έξοδα κηδείας του ανευρεθέντος εις θέσιν Καναπίτσα πτώματος αγνώστου επωνύμου".
- P "Δι' εξ ημερομίσθια... εις επισκευήν του κτιστού υδραγωγείου εις τα θέσεις Καμαράκι Καθενών και Κράνι".
- = Αν το θέμα μας είναι τα τοπωνύμια, θα ανατρέξουμε υποχρεωτικά σε περισσότερες πηγές, όπως δικαστικά αρχεία, αρχεία συμβολαιογραφείων, υποθηκοφυλακείων κλπ. Κατά την καταγραφή των στοιχείων από τις διάφορες πηγές, θα πρέπει να καταγράφουμε σε μια στήλη του πίνακα ή στο δεξιό μας ποια είναι η συγκεκριμένη πηγή.

' **Στοιχεία για ονόματα οδών, ύπαρξη και θέση διαφόρων κτισμάτων, οικιών, μαγαζιών κλπ.:**

- P "Διά πέντε ημερομίσθια... επ' επισκευή της οδού Τύχης της πόλεως".
- P "Διά δύο ημερομίσθια του... εις την εκκαφήν του εδάφους των σωλήνων του υδραγωγείου εις τα τμήματα Σχοπή Θηλέων με οικίαν Δ. Θεοχάρη και εκείθεν με οικίαν Μάρκου Μαζαλιτού".
- P "Διά δύο ημερομίσθια εις επισκευήν των βανών έμπροσθεν μαγαζείου Αντωνιάδου, έμπροσθεν οικίας Λυμπερίου, Φαρμακείου Βάκη και συνοικίας Εβραϊκής".
- P "Δι' εργασίαν του προς κατασκευήν του βόθρου, πεζοδρομίου και πλακοστρώσεως του εις θέσιν Παζάρι παραπλεύρωσ του αλευρομύλου Β. Λεμπέση τοποθετηθέντος νέου ουρητηρίου της πόλεως".
- P "Δι' εξ ημερομίσθια του ... εις την καθαριότητα της παραλίας από οικίας Μάλλιου μέχρι Ξενοδοχείου τα Κύματα".

' **Ημερομίσθια:**

- P "Μάρκος Σαχίνης - Εργατικός - Δι' εν ημερομίσθιόν του την 5ην Απριλίου ε.έ. εις την εκκένωσιν και καθαρισμόν του βόθρου του προχείρου αποχωρητηρίου των προσφύγων Συνοικισμού Αγίας Παρασκευής και περίξ - 50'.

Η συγκέντρωση τέτοιων στοιχείων και η σύγκριση με τιμές προϊόντων, τροφίμων κ.ά., μπορούν να μας δώσουν ενδείξεις για τα πραγματικά ημερομίσθια και το επίπεδο ζωής.

' **Τιμές προϊόντων κλπ.:**

- P "Δι' αντίτιμον τριάντα οκάδων τσιμέντου προς ογδόντα λεπτά την οκάν χρησιμοποιηθέντος εις επισκευήν του υδραγωγείου".
- P "Δι' αντίτιμον 13 μέτρων μολυβδοσωλήνος προς δραχμάς οκτώ (8) κατά μέτρον χρησιμοποιηθέντος εις διαφόρους υδραυλικάς εγκαταστάσεις εις Συνοικισμούς προσφύγων".

Παρατήρηση:

Το ζήτημα της μελέτης μισθών // ημερομισθίων και τιμών προϊόντων είναι αρκετά σύνθετο για να αναλυθεί εδώ. Απαιτεί ιδιαίτερη προσέγγιση και κρύβει παγίδες. Γι' αυτό, όποιος ασχοληθεί με τέτοιο θέμα - ερμηνεία των δεδομένων των πηγών - θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός και να συμβουλευθεί σχετική βιβλιογραφία.

Πέρα από τα παραπάνω, τα βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελούμενων δημοτικών έργων μπορούν να μας δώσουν πληροφορίες και για άλλα ποικίλα θέματα, ανάλογα με τις χρονολογίες που καλύπτουν και τις συγκεκριμένες τομές της εθνικής και τοπικής

ιστορίας. Ενδεικτικά αναφέρουμε το θέμα της εγκατάστασης των μικρασιατών προσφύγων στον ελληναδικό χώρο. Έτσι, το δεύτερο βιβλίο που αναφέραμε (χρήσης 1921-1922, 1922-1923 και 1923-1924) μας δίνει μια σειρά στοιχείων και ενδείξεων για τους καταυλισμούς των προσφύγων, τις συνθήκες υγιεινής, τη λήψη μέτρων από το Δήμο για την αντιμετώπιση διαφόρων προβλημάτων κλπ.

Ο Παραδείγματα:

- h "Δι' αξίαν υλικών και αμοιβήν του ενός φερέτρου διά την κηδεϊαν του θανόντος εξ ευλογίας πρόσφυγος εκ Καυκάσου Χρήστου Φαλτοπούλου".
- h "Διά δύο ημερομίσθιά του την 13 και 14 Μαρτίου ε.έ. εις τον καθαρισμόν της μάνδρας χήρας Καλλιμάνη από διαφόρους ακαθαρσίας των πέριξ οικούντων προσφύγων".
- h "Διά την μεταφοράν δύο απολυμαντικών κλιβάνων εκ του Βου Ελληστικού Σχολείου και δύο εξ Αγίας Παρασκευής εις τον καταυλισμόν προσφύγων εις παραπήγματα".
- h "Διά δύο μεταφοράς διά του κάρρου του ξύλων προς λειτουργίαν απολυμαντικών κλιβάνων και απολύμανσιν προσφύγων Καυκασίων".
- h "Διά μεταφοράν διά του κάρρου του καυσοξύλων την 15 Απριλίου ε.έ. εντεύθεν εις το Λοιμοκαθακτήριον Λαζαρέτα εν ω απεμονώθησαν πρόσφυγες προσβληθέντες υπό εξανθηματικού τύφου".
- h "Δι' αμοιβήν του διά την κουράν της κόμης 1783 προσφυγοπαίδων την 22, 23 και 24 Μαρτίου ε.έ. προς 1 δραχμήν έκαστον".
- h "Δι' αντίτιμον τριών χιλιάδων (3000) οκάδων καυσοξύλων προς λεπτά 60 την οκάν χρησιμοποιηθέντα προς λειτουργίαν των απολυμαντικών κλιβάνων προς απολύμανσιν των υποδίκων και καταδίκων των ενταύθα φυλακών και προσφυγικών καταυλισμών εν τω Πολιτικώ Νοσοκομείω και των πέριξ Σχολείων και των πέριξ Τζαμί και των πέριξ αποθήκης Γεωργιάδου, Κιαπέκου και εν γένει προσφυγικών καταυλισμών".
- P Για "εκκένωσιν, καθαρισμόν και μεταφοράν των ακαθαρσιών του βόθρου του Α' δημοτικού Σχολείου αρρένων Χαλκίδος, ένθα στεγάζονται πρόσφυγες".
- P "...δι' έξοδα διατροφής των εις το Λοιμοκαθακτήριον Λαζαρέτα και Φρούριον Καρά Μπαμπά απομονωθέντων προσφύγων ως προσβληθέντων εξ ευλογίας από 6 με 27 Μαρτίου 1923".

Ο πλούτος των δημοτικών και κοινοτικών αρχείων είναι ανεξάντλητος. Δε μένει παρά να τον αξιοποιήσουμε, για να πάρουμε τεκμηριωμένες απαντήσεις στα ερωτήματά μας.